

Kirkens historie

Præsentation

Vindinge Kirke er Fyns største landsbykirke. Den har i mange år haft tilknytning til herregården Holckenhavn, der ligger i Vindinge Sogn, og skiftende baroner har sat deres præg på kirken, men sin størrelse skylder den formentlig blandt andet helgenen Skt. Mads, som en helligkilde et par kilometer fra kirken er viet til.

EN VIGTIG LOKALITET

Den nuværende kirke er formentlig den tredje på stedet. Det ser ud til, at der først har ligget en trækirke, måske rejst af en lokal stormand. Landsbyen Vindinge er – at dømme ud fra endelsen -inge – meget gammel og har tilsyneladende været en vigtig lokalitet, før Nyborg blev grundlagt.

Ved hjælp af Vindinge Å, der bugter sig flere gange lige omkring landsbyen, har køb- og krigsmænd kunnet være tæt på de transportmuligheder, havet tilbød, og på samme tid i sikker afstand fra dets farer, ikke mindst de frygtede vendiske sørøvere.

Igennem historien har man ligefrem ment, at stednavnet Gammelborg ved en af åens bugtninger tæt på Vindinge henviste til, at her lå forløberen for Nyborg Slot. Det lader ikke til at være tilfældet, og senere er der blevet gættet på både bugtningen ved Rosildegård og kirkebakken som områdets vigtigste punkt. Det endelige bevis er stadig ikke fundet.

STØRRE OG STØRRE

På et tidspunkt er trækirken blevet afløst af en stenkirke, der angiveligt var viet til de søfarendes helgen Skt. Nikolaj. Denne kirke blev dog også for lille, og derfor blev den nuværende bygget midt i 1300-tallet. Den er bygget i røde munkesten, men nogle af den første stenkirkes granitkvadre er blevet genbrugt og kan stadig ses i korets ydermur og andre steder i kirkens ydermur.

Men heller ikke denne kirke var åbenbart stor nok, muligvis fordi den skulle huse de pilgrimme, der kom for at bede for helbredelse efter at have vasket sig i Skt. Mads' Kilde. Senere i middelalderen blev der tilføjet to korsarme til kirken, formentlig først i nord og så i syd, og senere endnu fik den sit anselige tårn, hvor der i dag er indgang, og et lille våbenhus op ad den søndre korsarm, i dag ligkapel.

ALERTAVLEN

Kirkens indre bærer i høj grad præg af en stor restaurering, der fandt sted i begyndelsen af 1850'erne, men meget af inventaret går væsentlig længere tilbage.

Den prægtige gyldne fløjaltertavle er således fra omkring 1480. Hovedmotivet er Jesu korsfæstelse med en røver på hver side og en folkemængde af krigsmænd og sørgende damer nedenfor.

Et par engle, der opsamler blodet fra Jesu sår til brug for den hellige nadver, er der også blevet plads til. På bagsiden af fløjene er der velbevarede malerier fra Jesu lidelseshistorier. Fløjene lukkes til fastelavn og åbnes påskemorgen.

FRA CLAUS BERGS VÆRKSTED

Andre af kirkens træskærerarbejder stammer fra Claus Bergs værksted i Odense. Det store krucifiks, der nu hænger på kirkens sydmur, har tidligere hængt ved adskillelsen af kor og skib sammen med to træfigurer af Jomfru Maria og Johannes Døbereren, der nu er på Nationalmuseet. De har haft selskab af det trægitterværk, der indtil den store restaurering i 1850'erne adskilte kor og skib, men nu adskiller den søndre korsarm fra resten af kirken.

Ved samme restaurering blev en gammel døbefont, som desværre er aldeles forsvundet, erstattet af den nuværende i norsk marmor.

Også forsvundet er et "lidet Skib", der nævnes af biskop Jacob Madsen efter et besøg i 1589, og som har hængt ud for den daværende prædikestol, der ligeledes fandtes ved adskillelsen mellem kor og skib. Det skal angiveligt være første gang, der nævnes et kirkeskib i en dansk kirke. Senere har skibet fået sin nuværende afløser i den nordre korsarm.

KALKMALERIER

I katolsk tid har kirken haft mindst tre sidealtre. Et af dem har ligget lige ved en af pillerne mellem hovedskibet og den søndre korsarm. Her, lige ved siden af prædikestolen, kan man stadig se et kalkmaleri af Jomfru Maria med den døde Jesus i sine arme, og der er ligefrem fundet sodpletter fra de vokslys, der er blevet tændt for hende før reformationen.

Kirken har også flere andre kalkmalerier. Blandt de ældste er et lille hoved af den såkaldte Træskomaler, der også har huseret i andre kirker i området, og en række indivielsekors, og nyest er fire delvis afdækkede præstetavler med blomsterrækker, hvor man (med lidt fantasi) kan følge Vindinge Kirkes præster fra reformationen, eller genoprettelsen af den sande lutherske religion, som der står, og til 1797.

De historiske afsnit er skrevet af historisk konsulent, cand.mag. Rasmus Agertoft.

Se også linket: www.danmarks-kirker.dk/fyens/nyborg/vindinge_nyb_fyn.htm

Skt. Mads

Vindinge Kirke kan formentlig blandt andet takke en helgen, der lokalt kaldes Skt. Mads, for sin anselige størrelse.

Få kilometer fra kirken, på sydsiden af Holckenhavn Fjord, findes en kilde, hvis vand angiveligt blev tillagt undergørende kræfter. Derfor hed det sig, at syge og vanføre – og sikkert også raske, for så var man på den sikre side – valfartede til kilden for enten at drikke eller vaske sig i vandet. Kilden springer i øvrigt stadig, og vandet smager glimrende.

Kildevandet blev anset for at være mest virksomt på bestemte aftener. Sankthansaften var således en af de helt store dage for kilderejserne, der også kunne gå til den mere kendte Regisse Kilde ved Frørup.

FORFYNSKNING

Skt. Mads' Kilde blev desuden besøgt aftenen før den 21. september, der er Skt. Mads' helgendag. Og netop den dato giver os et fif om, hvem Skt. Mads egentlig er. Den 21. september er nemlig helgendag for evangelisten Matthæus, for Mads er simpelthen en forfynskning af navnet på disciplen og evangelisten.

Den forfynskede Matthæus er dog tilsyneladende blevet regnet for en ægte lokal helgen. Der skal således engang have været en tavle uden for kirken, hvor en plattysk inskription forkyndte, at her blev Skt. Matthæus stukket ihjel foran alteret. Muligvis er disciplen Matthias også blevet blandet ind i forståelsen af den lokale helgen.

SKT. MADS' KAPEL

De pilgrimme, der opsøgte kilden, skulle naturligvis også til gudstjeneste for at takke for helbredelsen eller give Skt. Mads en gave, så han kunne hjælpe helbredelsen på vej. Den traditionelle antagelse er, at det var for at få plads til alle disse valfartende, at den nuværende kirke blev bygget midt i 1300-tallet, sikkert i høj grad for de penge, pilgrimmene spyttede i kirkebøssen.

Senere blev kirkens korsarme tilføjet. Den nordre korsarm kaldes Skt. Mads' Kapel og indeholder flere træskærerarbejder fra Claus Bergs værksted i Odense, blandt andet en figur, der skal forestille Matthæus, og som formentlig engang har stået på et katolsk sidealter for helgenen. Figurer af Skt. Mads – det vel sige af Matthæus eller Matthias – kan også ses på kirkens to malmstager.

På gavlen af Skt. Mads' Kapel sidder der en middelalderlig gravsten indmuret, som ifølge en præsteindberetning fra 1623 skulle være pavens samtykke til opførelsen af kapellet. Det er netop i denne præsteindberetning, at kilden nævnes for første gang, hvilket er helt typisk for de danske helligkilder, der ser ud til at have vundet i popularitet efter reformationen.

Selv om der tales om Skt. Mads' Kapel, er der noget, der tyder på, at der er fundet en forveksling af helgenerne sted, således at det ikke bare var kapellet, men hele kirken, der oprindeligt var indviet til Skt. Mads. Hvis det er rigtigt, kan det altså være kirkens værnehelgen, der har givet navn til kilden, ikke kildens helgen, der har givet navn til en del af kirken.

MARKEDET PÅ KIRKEGÅRDEN

Der blev tidligere holdt et årligt Skt. Mads-marked på Vindinge Kirkegård, hvor pilgrimmene kunne købe løs for de penge, de ikke havde foræret helgenen.

Markedet blev senere flyttet til Nyborg på linje med flere andre lokale markeder, der omkring 1550 blev flyttet til deres respektive købstæder. For nylig er det blevet genoptaget på marken nord for kirken.

ANDRE FORKLARINGER

Det er besnærende at tillægge kulten omkring Skt. Mads æren for Vindinge Kirkes anselige størrelse. Formentlig er der dog også andre forklaringer.

Vindinge Kirke var fra i hvert fald 1420 og frem til 1616 begravelleskirke for adelslægten Ulfeldt, der ejede det senere Holckenhavn. Det er sandsynligt, at medlemmer af slægten har stiftet sjælemesser for

deres afdøde slægtninge for at hjælpe dem hurtigere gennem skærsilden, og pengene herfra kan have medvirket til kirkens rigdom. Ingen kilder til eventuelle sjælemesser for slægten har dog tilsyneladende overlevet – lige så lidt, i øvrigt, som kilder til den religiøse praksis ved Skt. Mads' Kilde.

Billede af kilden

Holckenhavn

Vindinge Kirke har igennem det meste af sin levetid været knyttet til sognets herregård, Holckenhavn, der ligger nogle kilometer fra kirken ved indsejlingen til Holckenhavn Fjord.

ULFELDT-SLÆGTEN

Før Holckenhavn fik sin nuværende skikkelse, var det en mindre herregård i landsbyen Kogsbølle, der også ligger i Vindinge Sogn. Gården var fra engang i 1300-tallet ejet af adelslægten Ulfeldt, hvis medlemmer blev bisat i Vindinge Kirkes søndre korsarm.

I omkring 1579 flyttede Jacob Ulfeldt fra Kogsbølle, opførte første del af det nuværende Holckenhavn og kaldte den nye herregård Ulfeldtsholm. Hans søn, Jacob Ulfeldt den yngre, solgte i 1616 den nye gård, der dengang bestod af to af de nuværende fire fløje, til Ellen Marsvin og flyttede selv til Egeskov.

Med sig tog han også sine forfædres kister og gravsten, som han flyttede til Kværndrup Kirke, der er Egeskovs sognekirke. Her ligger Ulfeldterne i dag, og man kan stadig læse stednavnet "Koxbølle", som Kogsbølle dengang blev skrevet, på gravstenene i kirken.

I Vindinge Kirke efterlod Ulfeldterne kun svage spor. Den ældre Jacob Ulfeldts initialer (et I og et W) og årstallet 1590 på præste- og degnestolene i kirkens kor er det eneste.

ELLEN MARSVIN

Ellen Marsvin indrettede i begyndelsen af 1630'erne et kapel i sin nyopførte vestfløj på Holckenhavn, som hun kaldte Ellensborg efter sig selv). Allerede i Ulfeldternes tid havde der været en præst ansat på gården.

Hun lader også til at have haft patronatsret over Vindinge Kirke, altså ejendomsret over kirken og dens tiende, ret til at ansætte nye præster og pligt til at vedligeholde kirken. I 1635 begærede hun kongen om patronatsretten, og samme år skænkede hun en stadig eksisterende klokke med indskriften "TIL VINDING KIRKE • GVD TIL AERE OC MENIGHEDEN TIL GAFN".

Det er muligt, at Ellen Marsvin også har sørget for at få den udskårne prædikestol og to store træfigurer af Johannes Døbereren og Moses til kirken.

HOLCK-SLÆGTEN

Efter Ellen Marsvin og hendes efterkommere overgår patronatsretten til kronen, og da Eiler Holck i 1672 overtager Holckenhavn, ser det ud til, at han også bliver ejer af kirken.

Det har Holck-slægten, som stadig ejer Holckenhavn, været indtil 1970, da Vindinge Kirke overgik til selveje. I al den tid er slægtens medlemmer blevet bisat i den søndre korsarm, hvor også Ulfeldterne lå. Det Holckske Kapel, som korsarmen er blevet kaldt, er nedlagt i 2011, og 28 kister og to urner er blevet bisat på Vindinge Kirkegård, hvor flere medlemmer af Holck-slægten allerede lå begravet.

STOLESTADER OG AEDEL SVÅBEN

Baronerne på Holckenhavn har gennem knap 300 år stået for vedligeholdelsen af kirken, mest markant gennem to store restaureringer i 1769 og begyndelsen af 1850'erne.

Restaureringen i 1769 blev foretaget af Erik Rosenkrantz Holck (1730-1777), der var den femte besidder af Holckenhavn af slægten Holck. Erik Rosenkrantz Holck satte i den forbindelse sine initialer på gavlen af Det Holckske Kapel. Allerede før restaureringen – formentlig i 1675 – blev skibets stolestader imidlertid forsynet med en sand velsignelse af adelsvåbener, der udgør en del af en anetavle for den første baron på Holckenhavn og hans hustru.

DEN HELT STORE TUR

I begyndelsen af 1850'erne gennemførte den niende besidder af Holckenhavn, Conrad Frederik Erik Holck (1802-1877), en stor ydre og indre restaurering, hvor en ældre døbefont blandt andet blev udskiftet med den nuværende af norsk marmor. Der kom også nyt gulv i kirken, hvor der tidligere havde ligget en blanding af gamle gravsten og teglsten, og indgangen blev flyttet fra det tidligere våbenhus til den nuværende tårnentré.

Indtil restaureringen havde herskabet på Holckenhavn kunnet følge med i gudstjenesten fra deres eget adelspulpitur lige over for prædikestolen, men det blev også nedbrudt af Conrad Frederik Erik Holck, der i forbindelse med restaureringen satte sine initialer og årstallet 1851 på tårnets søndre gavlkvist.

Billede af kirkens tårn

Skyggeside her

Præster

1522: Niels Hansen Elling

1546: Bertel Simonsen

1567: Jacob Madsen Faaborg

1570: Anders Hansen Odense

1574: Mikkel Brix

1576: Hans Jørgensen Fjellerup

1602: Rasmus Jensen Middelfart

1616: Niels Poulsen Wellejus

1637: Hans Jensen Friis

1670: Peder Siegfredsen Friis

1688: Johan Nielsen Wandal

1722: Peder Friis Johansen Wandal

1744: Johan Frederik Eberhardsen Frostberg

1763: Frants Olsen Bjerre

1797: Frederik Holmsted Tobiesen

1849: Hans Peter Falck

1869: Peter Vincent Bendix

1887: Edvard Vilhelm August Rambusch

1892: R.B. Brorson

1913: Jørgen Christian Pedersen Skydsgaard

1938: Otto Pedersen

1971: Erik Brostrøm Overgaard

1981: Carsten Barløse

1986: Ellen Lili Sommer

2002: Poul Damsgaard

2007: Kristina Løvenstrøm

Præstegården

Lige vest for Vindinge Kirke ligger præstegården, en statelig gulstensbygning fra 1852, som det fremgår af det indhuggede årstal i sokkelstenen i det nordøstlige hjørne.

Den nuværende præstegård er den tredje kendte på stedet. Også tidligere har der sikkert ligget en eller flere præstegårde her, men dem har vi ingen oplysninger om.

DEN FØRSTE PRÆSTEGÅRD

Den første præstegård, vi kender, blev bygget i 1620 af præsten Niels Poulsen og hans kone, Anne Jesperdatter. Niels Poulsen kom til sognet i 1616 og giftede sig med sin forgængers enke, men da hun døde allerede året efter, giftede han sig igen. Ligstenene for præsten og hans to koner findes stadig i gulvet i søndre korsarm i Vindinge Kirke.

Den kælder, der findes under præstegården, stammer muligvis fra præstegården fra 1620, og det samme gør tre udskårne bjælker, der i dag er indmuret forskellige steder i præstegårdens længer.

Over garageporten står således Niels Poulsens og Anne Jespersdatters initialer og en latinsk indskrift, der kan oversættes med ordene: "Våg og bed, thi Herren kan komme snart". Præsteparrets fulde navne står på en udskåren bjælke, der i dag er indmuret i væggen i konfirmandstuen. Her beder de:

"GVD FADER SØN OC HELLIG AAND

BEVARE DENNE GAARD FRA ILD OC BRAND".

ØDELAGT AF SVENSKE SOLDATER

Det blev da heller ikke ildebrand, der kom til at gøre det af med præstegården – men svenskere.

Nogle dage inden Slaget ved Nyborg den 14. november 1659, et afgørende slag i krigen mellem Danmark og Sverige, plyndrede svenske tropper præstegården, herunder kirkebøgerne, og nedbrød bygningerne, så de kunne bruge materialerne til bivuakker på kirkegården og i præstegårdshaven. Præsten og hans familie flygtede til Nyborg.

Efter krigen blev præstegården genopbygget og benyttet frem til midt i 1800-tallet. En bjælke fra denne anden kendte præstegård er også bevaret.

DEN NUVÆRENDE PRÆSTEGÅRD

I 1849 døde den norskfødte præst Frederik Holmsted Tobiesen, der var tiltrådt embedet allerede 1797. Efter hans mere end 50 år i embedet ligner det en tanke, at kirken blev gennemgribende restaureret i begyndelsen af 1850'erne, og at der også kom en ny præstegård – den nuværende.

En medvirkende årsag har dog formentlig også været, at hele to små sønner af den nye præst døde med en uges mellemrum i maj 1850. Deres gravsten er blevet genhygget og findes på Falck-familiens grav lige nord for kirkens skib.

Præstegården har oprindeligt været firlænget, men længerne blev revet ned i 1934, hvor den nuværende garagelænge, der oprindeligt har indeholdt en hestestald, blev opført. Sidste skud på stammen er konfirmandstuen, der blev taget i brug 2. søndag i advent 1993.

Præstegården er på 300 kvadratmeter, så der er god plads, men der har også tidligere boet flere tjenestefolk. For eksempel er der stadig spor på loftet efter pigeværelserne, der dog for længst er væk.

Kirkeladen

På kirkegården nogle få meter nord for Vindinge Kirke ligger kirkeladen, en solid munkestensbygning, vistnok fra omkring år 1500. Kirkeladen er stråttækt, og gavlene er forsynet med en sjælden dekoration af blændede kamtakker.

OPBEVARING AF DATIDENS KIRKESKAT

Kirkeladen blev bygget til at opbevare og tærskede det korn, sognet skulle betale i tiende. Hvert 10. høstet neg blev afleveret og fordelt med en tredjedel til biskoppen, efter reformationen kongen, en tredjedel til kirken, det vil fra omkring 1672 sige kirkeejeren på Holckenhavn, og en tredjedel til præsten.

Tiendekornet var den vigtigste del af præstens indtægt, som desuden blandt andet bestod af tiende af bøndernes dyr, betaling til påske, pinse og jul og betaling for bryllupper og barnedåb.

Kornet blev opbevaret i kirkeladen og tærsket i hånden, hvorefter det blev solgt. Efterhånden begyndte bønderne imidlertid at betale deres tiende i klingende mønt eller tærsket korn i stedet for utærskede neg, og så blev de fleste kirkelader revet ned.

Der findes dog stadig en del kirkelader, blandt andet i Mesinge, Skårup og Hesselager.

OMDANNET TIL HOSPITAL

Også Vindinges kirkelade har fået lov at overleve. Kort før år 1800 købte baronen på Holckenhavn, der i forvejen ejede kirken, laden efter en sognepræsts død, og baronen og hans forpagter oprettede i 1803 et hospital i bygningen.

Hospital skal ikke forstås som et sygehus, men som en stiftelse for fattige og gamle, der ikke kunne klare sig selv. Kirkeladen var delt op i fire lejligheder, hvis beboere som udgangspunkt boede sammen to og to.

Hvordan det har været, kan man for eksempel få et indtryk af i Den Fynske Landsby, hvor der er indrettet lignende lejligheder i Katterød Hospital, som er bygget til formålet.

FULD AF LUS

Det lader til at have været præsten, der bestyrede hospitalet i Vindinge. I hvert fald var det omkring år 1900 til pastor Brorson, at en af hospitalets beboere, Maren, klagede sin nød, fordi hendes bofælle Johanne var så fuld af lus, at hun ikke var til at dele seng med.

“Åhr, er det dog nu helt så slemt, som du siger, Maren?” spurgte præsten. “Ja, så ka’ præsti jo selv prøve!” replicerede Maren.

Hospitalet havde have i en stribe ud i marken nord for præstegården, der tidligere var opdelt i præstegårdens mark, hospitalets have og lærerens have, idet skole og lærerbolig også lå på kirkegården.

MENIGHEDSSAL OG GRAVERKONTOR

Hospitalet blev officielt nedlagt i 1913, men de sidste beboere fraflyttede det først året efter. Kirkeladen var lige ved at blive revet ned, men blev reddet efter henvendelse fra Nationalmuseet og nyindrettet af arkitekt Mogens Clemmensen, der senere stod for restaureringen af Nyborg Slot.

Clemmensen lavede blandt andet en nu nedlagt forsamlingsal i kirkeladen. I dag rummer den graverfaciliteter og offentlige toiletter.

Tiendeafgiften blev afskaffet i 1903, men endnu 50 år før levede den i bedste velgående. For eksempel skulle hver konfirmand i Vindinge Sogn i 1855 komme med 20 æg til præsten til jul og påske.

Billede af kirkeladen

Ildtæger

Ud over de store kulturhistoriske værdier i og omkring Vindinge Kirke kan stedet også byde på en enestående naturseværdighed, nemlig en sjælden sort og rød bille, som hedder en ildtæge, men populært er kendt som en dødningshovedbille.

Ildtægerne har tidligere kun været registreret øst for Storebælt, men for nogle år siden fandt en biologistuderende ud af, at det var ildtæger, der fandtes omkring Vindinge Kirke. Området er dermed deres eneste registrerede levested vest for Storebælt.

Efter at det gamle lindetræ på præstegårdens gårdsplads blev fældet, er det fortrinsvis på kirkegården, man kan møde de små dyr. Noget af deres eneste føde er nemlig frugterne fra lindetræer, som vokser her. Nogle ildtæger forvilder sig dog længere bort. Et enkelt eksemplar er således antruffet på en af træfigurene i kirkens kor.

Billede af ildtæger

